

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ
КАТЕДРА СТУДИЈА УПРАВЉАЊА ВАНРЕДНИМ СИТУАЦИЈАМА ЗА
ЕКОЛОШКУ БЕЗБЕДНОСТ

ДА ЛИ КЛИМАТСКИ АКТИВИСТИ ПОСТАЈУ
КЛИМАТСКИ ЕКСТРЕМИСТИ?

- ДИПЛОМСКИ РАД -

Ментор:
Дејана Јовановић Поповић
проф. др

Студент:
Невена Јоксић
10/20

Београд, 2025.

САДРЖАЈ

1. Увод	5
2. Кратка историја климатског покрета.....	7
3. Нови талас климатског активизма.....	9
3.1. <i>Настанак</i>	9
3.2. <i>Феномен Грете Тунберг</i>	12
3.3. <i>Мотиви и социјална структура</i>	15
4. Од климатског активизма до климатског екстремизма.....	18
4.1. <i>Радикализација</i>	18
4.2. <i>Поседице</i>	20
4.3. <i>Етичке дилеме</i>	26
5. Закључак	30
Литература	31

1. Увод

Климатске промене су постале озбиљан глобални проблем током протеклих деценија, доприносећи убрзаном порасту нивоа мора, повећаној неизвесности у погледу временских услова, променама у учесталости и интензитету природних непогода (као што су урагани, тропске олује и суше), као и негативном утицају на квалитет живота и социоекономски развој (McCrystall et al., 2021). Иако су егзистенцијалне претње климатских промена по човечанство и друге врсте очигледне, јавни скептицизам и негирање, заједно са недостатком адекватног одговора власти, представљају значајне препреке у спровођењу неопходних мера за њихово ублажавање. Постоје обимни докази и широко прихваћен научни консензус о климатским променама и глобалном загревању (Cook et al., 2016), али у друштву и даље влада широка неинформисаност у вези са узроцима и последицама климатских промена изазваних људским деловањем. Пандемија коронавируса је одложила спровођење климатских политика, при чему је приоритет даг краткорочном економском опоравку (Vo et al., 2023). Недавни геополитички конфликти додатно су погоршали климатску кризу, како директно, повећањем емисија гасова са ефектом стаклене баште, тако и индиректно, кроз додатне притиске на глобални економски развој (Barbarà & Galea, 2024).

Неодржива експлоатација природних ресурса је довела до невиђене климатске варијабилности и колапса екосистема (Work, 2019). Данас постоји шири консензус да ће ограничени природни ресурси допринети погоршању постојећих социјалних и политичких тензија. Ефекти климатских промена подстичу масовне миграције климатских избеглица, што може довести до дестабилизације регија и створити повољне услове за радикализацију и тероризам (Strozier & Berkell, 2014). Већина међународних организација, као што су UN, EU и G7, сада препознају ефекте климатских промена као претњу по људску безбедност. Амерички стратешки документи већ 2014. године признају да ће климатске промене бити катализатор политичког насиља и значајан мултипликатор безбедносних претњи (The National

Intelligence Strategy of the United States of America, 2014). У складу с тим забринутостима, групе попут Исламске државе у Ираку и Сирији (ISIS) већ су показале своју способност да искористе оскудицу воде, користећи водне ресурсе да манипулишу популацијом (King, 2016). Скорашњи примери су и масакри у Ел Пасу и Крајстчерчу, чији су починиоци користили екофашистичку реторику која криви имиграцију за еколошке проблеме (Macklin, 2022).

Суочен с наведеним изазовима, климатски активизам је у успону као покушај да се подигне јавна свест и подстакну економске и политичке реформе са циљем ублажавања климатских промена (Maher, 2021; Hadden, 2015). У овом раду се фокусирамо на нови, глобални, климатски покрет, који по мишљењу многих има потенцијал да изазове значајне друштвене и политичке промене (Fisher & Nasrin, 2021). Неки активисти подржавају радикализацију покрета. Дискутујемо о мотивацијама иза акција ових активиста и њиховим могућим последицама.

2. Кратка историја климатског покрета

Иако је глобално загревање повремено привлачило пажњу као битан друштвени проблем током седамдесетих и осамдесетих, кулминирајући значајним протестима деведесетих година прошлог века, Конференција Уједињених нација о климатским променама - UNFCCC (the United Nations Framework Convention on Climate Change) COP15 (15th Conference of the Parties) - одржана у Копенхагену 2009. године, представља прекретницу у транснационалној мобилизацији климатског покрета. Еколошке организације биле су присутне од почетка годишњих међународних климатских самита UN-а 1995. године, залагајући се за постизање амбициозних климатских споразума. Иако је првобитно учешће било скромно, трајно ширење климатског покрета започело је од COP6 у Хагу 2000. године, кулминирајући масовном мобилизацијом око COP15 (Hadden, 2015). Очекивано, а на разочарање многих, COP15 није резултирао потписивањем обавезујућег споразума, већ само „договором“ који није имао довољну подршку учесника. Копенхашка мобилизација климатског покрета окарактерисала је састанак као „сад или никад“ прилику да се реши проблем климатских промена, а са широко распрострањеним осећајем неуспеха дошло је и до демобилизације (Hadden, 2015).

Упркос скептицизму према учешћу на још једном климатском самиту, захваљујући великом медијском интересовању, COP21 у Паризу је пружио нову прилику за генерисање моментума и скретање пажње на климатску кризу (Cassegård et al., 2017). Конференција је започела две недеље након терористичких напада, што је довело до повећаних мера сигурности и марш кроз центар града који су демонстранти планирали је отказан. Више од 150 шефова држава слетело је у француску престоницу за отварање, а Барак Обама је конференцију назвао „чином отпора“ против тероризма (Harvey, 2015). Први универзални споразум о методама којима би се ублажиле климатске промене усвојен је током COP21 2015. године, а климатски покрет се од тада све више фокусира на директне акције против индустрије фосилних горива (Tramel, 2016). Истакнути примери укључују масовне

демонстрације против рудника угља у Немачкој, у иницијативи покрета Ende Gelände, као и глобалне Break Free кампање против сагоревања фосилних горива широм света.

Крајем 2018. године „нови вал“ климатских активиста преузима водећу улогу, покреће масе и успешно ревитализује протесте и грађанску непослушност као значајне облике отпора у јавном простору (Ruser, 2020).

3. Нови талас климатског активизма

3.1. *Настанак*

Могућност појединца да директно утиче на смањење емисије гасова са ефектом стаклене баште је ограничена. Међутим, неки еколошки покрети и организације подстичу чланове да промене свој начин живота тако што ће, на пример, смањити употребу аутомобила и број летова авионом, прећи на обновљиве изворе енергије и усвојити одрживе навике у исхрани, односно смањити конзумацију меса и млечних производа (Büchs et al., 2015; Wynes et al., 2018). Већина облика климатског активизма је усмерена на индиректно смањење емисије гасова путем утицаја на политичке и економске актере. Активисти се залажу за промену политика и понашања влада и великих корпорација, са циљем да се успори глобално загревање у складу са научним препорукама Међувладиног панела о климатским променама (IPCC) (Intergovernmental Panel on Climate Change & Edenhofer, 2014). Истовремено, одређене групе се фокусирају на економски сектор и конкретна предузећа. Ови напори обухватају акционарски активизам и организовање протеста, између осталог (Lee & Lounsbury, 2011).

Климатски штрајкови представљају специфичну тактику која врши притисак и на политички и на економски систем. Дана 20. августа 2018. године, млада Швећанка Грета Тунберг одлучује да не оде у школу, већ седне испред шведског парламента. Инспирирана школским штрајком против оружаног насиља у Сједињеним Америчким Државама, који је организован након пуцњаве у школи Паркленд на Флориди, петнаестогодишњакиња је штрајковала три недеље, сваког дана током школских часова, седећи испред парламента са транспарентом на којем је писало „Школски штрајк за климу“ („Skolstrejk för klimatet“), захтевајући смањење емисије CO₂ у складу са Париским споразумом (Gessen, 2018). Штрајк је након тога наставила петком. Овај чин непослушности, који је касније прерастао у глобални покрет „Петком за будућност“ (Fridays for Future), илуструје моћ младих да мобилишу јавност и тако врше притисак на власти, углавном захваљујући утицају

друштвених мрежа. Први „Школски штрајк за климу“ у Србији одржан је 5. априла 2019. године у Београду, а објављивање чињеница, хитна климатска акција и еколошко образовање била су три основна захтева (Јовановић, 2019). Међу десетинама окупљених било је средњошколаца, али и млађих учесника, који су дошли у пратњи родитеља. На скупу се младима обратио проф. др Владимир Ђурђевић са Физичког факултета у Београду, један од водећих климатолога у Србији (Јовановић, 2019). Први глобални климатски штрајк, одржан у марту 2019. године, окупио је преко милион људи широм света. Шест месеци касније, септембра 2019. године у оквиру „Глобалне недеље за будућност“ повезане са Конференцијом UN-а о климатским променама (COP25), број учесника који се одазвао позиву младих активиста је по проценама достигао 7,6 милиона у 185 земаља широм света, што сведочи о енормном расту глобалног климатског покрета (Rosane, 2019).

Иако су масовни протести значајна компонента савременог климатског активизма, климатске покрете карактерише шири спектар тактика, укључујући и радикалније акције. У овом раду се фокусирамо на неке од кључних покрета, њихове стратегије и утицај на јавно мњење и политичке процесе.

Покрет Ende Gelände настао је у Немачкој као одговор на перцепцију да традиционални облици протеста, као што су масовни мирни скупови и шетње, нису довољно ефикасни у остваривању конкретних резултата. У суштини, Ende Gelände је широка мрежа европских организација које се залажу за одустајање од нуклеарне енергије и фосилних горива, верујући да је грађанска непослушност неопходна за заустављање климатских промена (Kalt, 2021).

Fridays for Future (FFF) је глобални климатски покрет младих који је настао као резултат индивидуалне иницијативе Грете Тунберг. Овај покрет, вођен од стране тинејџера и младих људи, залаже се за коришћење ненасилних метода (Wahlström et al., 2019; de Moor et al., 2020). FFF представља децентрализовану мрежу локалних

и регионалних иницијатива, која укључује и подгрупе као што су Scientists for Future и Parents for Future (Capstick et al., 2022). Започет је мањим школским штрајковима који су се одржавали петком, али је временом еволуирао у шири друштвени покрет. Глобални климатски штрајкови, иницирани од стране FFF-а, мобилизовали су различите друштвене групе, укључујући студенте, академску заједницу и ширу јавност (Sommer et al., 2019). Један од кључних доприноса покрета је његова способност да мобилише младе људе, посебно девојке и младе жене, и уведе их у свет активизма. Ово искуство може имати дугорочне импликације на њихово политичко ангажовање у будућности (Fisher, 2019).

Extinction Rebellion (XR) тј. „Побуна против изумирања“ настао је 2018. године у Великој Британији. Док се FFF примарно ослања на масовне демонстрације, активисти XR-а се фокусирају на мање, дисруптивније акције цивилне непослушности како би изазвали реакцију јавности: блокаде саобраћајница и јавних институција, окупације парламента, масовна хапшења и слично. Символ покрета је пешчани сат, који симболизује хитност деловања (Rose, 2019).

Глобални климатски покрет карактерише критика постојећег социоекономског система, који се сматра неправедним, недемократским и капиталистичким. Међутим, постоје разлике унутар покрета. Активисти FFF-а подржавају либералну демократију у којој изабрани представници имају ауторитет, легитимитет и капацитет да се суочавају са климатским изазовима, али тврде да су масовни протести неопходни како би их натерали да преузму одговорност. С друге стране, активисти XR-а се залажу за директну демократију и грађанско учешће у доношењу одлука (Buzogány & Scherhauser, 2022), често инспирисани анархистичким идејама. Оба покрета, иако различита у приступу, деле неповерење у способност влада да адекватно одговоре на климатску кризу. Још једна од централних карактеристика новог климатског покрета је снажна повезаност са научним консензусом о климатским променама. Покрети попут FFF-а и XR-а често наглашавају улогу науке

и позивају на поштовање научних чињеница, критикујући скептике који негирају или умањују озбиљност климатске кризе. Три централна захтева XR-a су да владе „кажу истину“, „делују одмах“ и „креирају грађанске скупштине“ (Slaven & Heydon, 2020). FFF експлицитно захтева да политичари „слушају науку“ и „прате Париски споразум“. Коришћењем научног дискурса и успостављањем блиских веза са истакнутим научницима успели су да мобилишу широку јавност и учине питање климатских промена кључним питањем нашег времена (Soßdorf & Burgi, 2022). Међутим, иако су активисти и научна заједница успоставили блиску сарадњу, оба покрета су критикована због селективне употребе научних информација и прилично поједностављеног и наивног схватања научног процеса (Matthews, 2020; Evensen, 2019). Док су раније климатске иницијативе биле фокусиране на решавање локалних проблема и директне акције против сагоревања фосилних горива, новији покрети захтевају промене од стране влада и међународних институција, инсистирајући на транспарентности, хитној акцији и демократском учешћу у доношењу одлука везаних за климатску кризу.

3.2. *Феномен Грете Тунберг*

Индивидуални школски штрајк Грете Тунберг је веома брзо прерастао у глобални феномен, учинивши је фаворитом за Нобелову награду за мир. Њен успон се сматра једним од најзначајнијих политичких догађаја последњих деценија (Olesen, 2022). Анкетна истраживања климатских протеста широм света указују на то да је Тунберг извор инспирације и узор многим младим активистима (Olesen, 2022; de Moor et al., 2020). Ова девојчица је својом појавом изазвала разне реакције људи широм света, до те мере да је без сумње постала кључни симбол моралне и политичке борбе против климатских промена. Ипак, њен успех сматра се парадоксалним у многим аспектима (Olesen, 2022). Грета је дијагностикована са Аспергеровим синдромом, прошла је кроз тешке периоде злостављања и

поремећаја у исхрани пре него што је ушла у свет активизма у 15. години, сама и са веома ограниченим економским и организационим ресурсима. Упркос таквим условима, успела је да невероватном брзином популаризује школски штрајк и освоји глобалну публику. Доказ су милионски пратиоци на друштвеним мрежама, говори које је одржала на Светском економском форуму и Уједињеним нацијама, две насловне стране Тајм магазина, али и критике од стране америчког председника Доналда Трампа (Law, 2019).

Поред свог узраста и тактике школског штрајка, пажњу је привукла и својом јасном, концизном поруком на друштвеним мрежама („...пошто одрасли не брину о мојој будућности, нећу ни ја“) и симболичко изабраним протестним местом (шведски Риксдаг, све до општих избора). Грета би вероватно дуго остала непримећена да се ослонила само на пролазнике и извештавање традиционалних медија. Традиционални медији јесу имали значајну улогу у ширењу њене поруке, али тек након што је покрет већ почео да расте и стиче подршку без њиховог директног утицаја (Olesen, 2022). Док су друштвене мреже помогле у превазилажењу почетног недостатка ресурса, оне су Грети омогућиле и да превазиђе перцепирана ограничења и недостатке у вези са својим узрастом. Милиони пратилаца су јој помогли да се супростави оптужбама да је наивно дете које манипулишу или да би требало да препусти озбиљну политичку борбу одраслима. У својим говорима и објавама је често истицала да она „не би требало да буде овде“ како би нагласила да заправо не жели да буде „више“ од детета, већ да је њена генерација присиљена на политичко деловање због пасивности одраслих (Olesen, 2022). Чињеницу да је она „само дете“ савладала је својим присуством на бројним платформама попут Твитера, Фејсбука и Инстаграма, помоћу којих је остварила комуникацију са својом адолесцентном публиком, која је традиционално била искључена из политичког дискурса. Разне фотографије које документују прве дане „Школског штрајка за климу“, на којима седи сама испред шведског парламента, постале су кључни елементи у изградњи мита и визуелног идентитета Грете Тунберг, присутног у

мимовима, цртежима, графитима, муралима и другим уметничким формама које су настале у контексту покрета „Петком за будућност“ (Olesen, 2022). Фотографије усамљене Грете (видети Сliku 1) често се употребљавају у контрасту са фотографијама протеста који су уследили, чиме се илуструје масовна мобилизација која је наступила од августа 2018. године, и наглашава порука да „нико није превише мали да направи промену“, која је уједно и директан превод са енлеског њене књиге „Да ли ме чујете“. Књигу је објавила 2019. године и представља збирку од једанаест говора које је написала о глобалном загревању и климатској кризи.

Слика 1: „Школски штрајк за климу“ Грете Тунберг, испред шведског парламента (Hellberg, 2018)

3.3. Мотиви и социјална структура

Шта је подстакло настанак и мобилизацију нових климатских покрета? Истраживања климатског активизма често користе квалитативне методе, попут етнографије, како би детаљније размотрили мотиве, вредности и стратегије активиста. Rucht и Sommer тврде да је порасту глобалног климатског покрета допринело неколико фактора, укључујући:

- утицај Грете Тунберг као иконе климатског активизма, тзв. „Грета ефекат“ (Hayes & O’Neill, 2021)
- једноставност и привлачност тактике школског штрајка
- привлачност једноставних решења које активисти захтевају од политичара
- улогу друштвених мрежа у мобилизацији младих
- улогу климатских активиста који наводно манипулишу младим и наивним протестантима

Такође, значајан фактор могу бити и неповољне околности попут екстремних временских услова (топлотни талас 2018. године, на пример) (Rucht & Sommer, 2019). Неки аналитичари сматрају да су главни окидач климатског активизма проблеми у темељним структурама и организацији капиталистичког система. Фрустрације маса су изазвали и неуспеси у суочавању са климатском кризом на националном и глобалном нивоу (Brechin & Fenner, 2017).

Истраживања су показала да су млади климатски активисти мотивисани осећајем незадовољства због недовољних политичких акција у области климатских промена. Овај мотив је посебно изражен међу младим демонстрантима у Великој Британији (Pickard et al., 2020; Feldman, 2021), као и у покрету „Петком за будућност“. Додатни мотиви за учешће у протестима обухватају забринутост за животну средину и еколошке претње, бригу за квалитет живота породице и будућих генерација, жељу да се буде део протестног покрета, као и солидарност, антикапиталистичке ставове, сигурност, колективну одговорност, претходно учешће у протестима, присутност

организованог еколошког активизма и друштвени капитал (Martiskainen et al., 2020; Kenis, 2021). На основу интервјуа са активистима у неколико европских земаља, de Moor сматра да, иако многи изражавају страх и забринутост због потенцијалних катастрофалних сценарија, то не умањује њихову посвећеност конкретним акцијама за ублажавање климатских промена (de Moor, 2021). Истраживање Fisher-а указује на то да млади људи често доживе просветљење услед директног искуства са уништавањем животне средине или сведочења о штетним утицајима климатских промена. Овај трансформативни тренутак, који је често повезан са ширим бригама за социјалну правду и заштиту животне средине, мотивише младе да се активно укључе у борбу против климатске кризе (Fisher, 2016).

Према њиховим искуствима, климатски активизам представља континуирани процес личног и колективног ангажмана. Чланови покрета су често високообразовани припадници средње класе који деле прогресивне политичке ставове и активно се залажу за заштиту животне средине. Њихово ангажовање често је мотивисано снажним емоцијама, укључујући љутњу, фрустрацију и бригу, праћену анксиозношћу и страхом. Студије такође потврђују да млади са прогресивним политичким ставовима имају већу склоност ка еколошком активизму у односу на оне са конзервативним политичким ставовима и оне који су суочени са економским тешкоћама (Uba et al., 2022). Резултати анкета спроведених током протеста FFF-а одржаних 2019. године показују да се само мали број учесника идентификује као припадници „више класе“ (3%) или „радничке/ниже класе“ (6%). Насупрот томе, висок проценат испитаника припада „горњој средњој класи“ (46%) или „доњој средњој класи“ (29%). Одговори су се разликовали између различитих земаља, а Велика Британија је била јасно одступање у смислу друштвене структуре протеста, са 72% испитаника који су се идентификовали као припадници „доње средње“ или „радничке/ниже“ класе. У погледу занимања, само 20% испитаника имало је посао са пуним радним временом, 40% су чинили студенти, а 10% запослени са непуним радним временом. Ове бројке су се такође

разликовале од земље до земље. Најмање 80% испитаника у Холандији и Пољској били су студенти, док су у Белгији и Норвешкој студенти чинили само четвртину свих учесника протеста (della Porta & Portos, 2021). Што се тиче социодемографског састава покрета, истраживања указују на значајну присутност млађих генерација међу активистима, уз препознатљиво учешће жена и високообразованих појединаца (de Moor et al., 2020; Wahlström et al., 2019). Конкретно, око половине европских демонстраната током „Глобалне недеље за будућност“ септембра 2019. године било је млађе од 35 година (de Moor et al., 2020).

4. Од климатског активизма до климатског екстремизма

4.1. Радикализација

Знамо да је организовање демонстрација и штрајкова постало заштитни знак новог климатског покрета. Паралелно са демонстрацијама, активисти су имплементирали и низ других стратегија, попут лобирања и покретања судских спорова, циљајући владе, међународне организације као што су EU и UN, али и инвестиционе фондове и корпорације које су значајни произвођачи фосилних горива (Fisher & Nasrin, 2021). Поред штрајкова, акције грађанске непослушности могу се сматрати још једном од кључних стратегија покрета.

Грађанска непослушност се обично дефинише као ненасилно, савесно и јавно кршење закона (Scheuerman, 2022). Присталице грађанске непослушности сматрају да је кршење закона морално оправдан чин, где се нелегалне акције тумаче као „праведне“ све док помажу да се превазиђу „неправедни“ закони (Dow, 2018). Инспирирани ненасилним стратегијама борбе за социјалну правду које су користили Мартин Лутер Кинг и Махатма Ганди, ненасилна грађанска непослушност постала је важно теоријско и практично оружје климатских активиста. „Школски штрајкови за климу“ су такође окарактерисани као вид грађанске непослушности, пошто је у складу са законом похађање наставе обавезно и ученици не могу да изостају без оправданих разлога. Ненасилна грађанска непослушност укључује многе стратегије, међу којима су мирне демонстрације, седећи протести, бојкоти, хактивизам, и штрајкови глађу.

Истовремено, неколико климатских покрета прибегло је радикалним стратегијама, као што су вандализам над светски познатим уметничким делима, напади на појединце повезане са великим корпорацијама, блокаде путева и енергетских инфраструктура. Мотив иза радикализације климатских покрета је углавном жеља за медијском пажњом и ширењем свести о еколошким проблемима, а ометањем јавних догађаја и „оштећењем“ непроцењивих уметничких дела, активисти су

успешно шокирали и испровоцирали ширу јавност. У октобру 2022. године, само девет дана пре него што су активисти покрета *Letzte Generation* гађали Монеове „Стогове сена“ кромпир пиреом, две активисткиње покрета *Just Stop Oil* су супом полиле Ван Гогове „Сунцокрете“, па се залепиле за зид испод уметничког дела, једног од највреднијих у Националној галерији у Лондону (Jones, 2022). Њих две су сада међу 25 чланова покрета који су у притвору због учешћа у климатским протестима широм Енглеске. „Шта је важније? Уметност или право на здраву, одрживу храну?“, питање је које су поставиле активисткиње покрета *Riposte Alimentaire*, поливајући супом Мона Лизу (Aloi, 2024). Слике нису оштећене пошто су платна заштићена стаклом, што су покрети узели у обзир при планирању ових акција.

Чланови покрета *Letze Generation* су 25. априла 2023., залепивши своје руке за путеве, изазвали застоје током шпица на више од 30 саобраћајних праваца у Берлину. Према извештајима, око 500 полицајаца било је распоређено на улицама града како би спречили и распршили блокаде саобраћаја. Док су неки подржали демонстранте у борби за климатску правду, љути возачи који су остали заглављени у гужви су покушали да их насилно уклоне са путева, иако их је полиција више пута упозорила да не улазе у сукобе. *Letze Generation* захтева да Немачка престане са употребом фосилних горива и да се предузму краткорочне мере како би се смањила емисија гасова, као што је ограничење брзине до 100 километара на сат на свим ауто-путевима (Grieshaber, 2023).

Постоји подела између покрета који намерно користе илегалне и понекад насилне стратегије и покрета који промовишу ненасилни отпор (Carson et al., 2012). Неки покрети који усмеравају своје ресурсе на директне акције (као што су уништавање имовине, претње смрћу и узнемиравање), а не на лобирање и ненасилне протесте, сматрају се „еко-терористима“ због потенцијалних претњи по друштвену сигурност (Barnum & Logan, 2023; Carson et al., 2012). Постоји забринутост да

радикалне стратегије климатских активиста могу бити искоришћене за дискредитацију покрета или за друге неетичке циљеве, попут напада на пословне конкуренте. Верује се да су покрети који су извршили вандализам над уметничким делима, попут Extinction Rebellion и Just Stop Oil, финансирани су од стране Climate Emergency Fund-a, који је основала Aileen Getty – унука нафтног тајкуна (Angeleti, 2022). Напади на институције које немају везе са финансијерима укљученим у индустрију фосилних горива могу збунити јавност, створити сумњу у праве намере протеста, одвратити пажњу од стварних проблема и довести до непотребне стигматизације климатског покрета.

4.2. *Последице*

Захтеви климатских активиста су често апстрактни и тешко оствариви, стога је мерење успеха покрета комплексно и често се користе субјективни критеријуми, као што су величина протеста, раст броја активиста и медијска видљивост (Etchanchu et al., 2021). Дигиталне платформе, попут друштвених мрежа, олакшавају ширење идеја и мобилизацију подршке за различите друштвене покрете. Низ студија показује да је климатски покрет, захваљујући дигиталним технологијама, релативно успешно одговорио на изазове пандемије коронавируса и наставио своју активност, прилагођавајући се новим околностима (Sorice & Dumitrica, 2021). Иако коначане последице њиховог деловања још увек нису видљиве, активисти су успешно истакли климатску кризу као једно од најважнијих политичких питања данашњице. Иако су многи критиковали њихове амбиционе захтеве и радикалне стратегије, раније незамисливе идеје, попут потпуног одрицања од фосилних горива, су сада постале могуће (Marquardt, 2020). Чланови FFF-a и других покрета данас гостују у телевизијским емисијама, воде разговоре са политичарима, покрећу петиције, раде са научницима на предлагању решења, и много тога другог. Медијске студије истичу да је број извештаја о климатском

покрету и климатским променама значајно порастао. Међутим, медијско извештавање је и даље сведено на догађаје као што су демонстрације, феномен Грете Тунберг или политичке контроверзе (као што је поређење Холокауста са геноцидом у Конгу од стране Роцера Халама, једног од оснивача покрета XR).

Постоје различита мишљења о томе како шира јавност перципира стратегије и циљеве климатског покрета. С једне стране, постоји неколико студија које тврде да радикализација не доводи нужно до пада подршке. Рана истраживања о протестима покрета Just Stop Oil показују да није дошло до великог пада јавне подршке упркос дисруптивним протестима у Великој Британији, а експерименталне студије климатског покрета сугеришу да радикалне стратегије не смањују аутоматски подршку за покрет у целини (Simpson et al., 2022). Поред тога, Shuman и сарадници закључују да ненасилни протести, као што су блокаде улица или седећи протести, могу ефикасно генерисати подршку (Shuman et al., 2021).

С друге стране, већина истраживања указује на то да највећи број испитаника преферира мирне и легалне протесте, док радикализација доводи до пада подршке. Промене у јавном мњењу су релевантне за политичке странке и њихове посланике и могу их мотивисати да реагују на захтеве активиста. Избор између насилних и ненасилних стратегија је индивидуалан и углавном зависи од тога да ли и у којој мери конфликт директно утиче на појединца (Ünal et al., 2022). Ненасилне стратегије имају већи потенцијал за мобилизацију јавности (Orazani et al., 2021). Ефекти радикалних стратегија могу бити контрапродуктивни, јер ризикују повећање еколошких тензија и сукоба, као и смањење поверења у напоре климатског покрета. Иако активисти углавном предузимају радикалне мере како би ширили свест о климатским променама и другим еколошким проблемима, њима крше закон, повређују вредности које покрет жели да очува, често изазивају јавно огорчење и наилазе на значајан отпор. Упркос томе што је циљ најчешће само причињавање материјалне штете, а не повређивање или убијање људи (Carson et

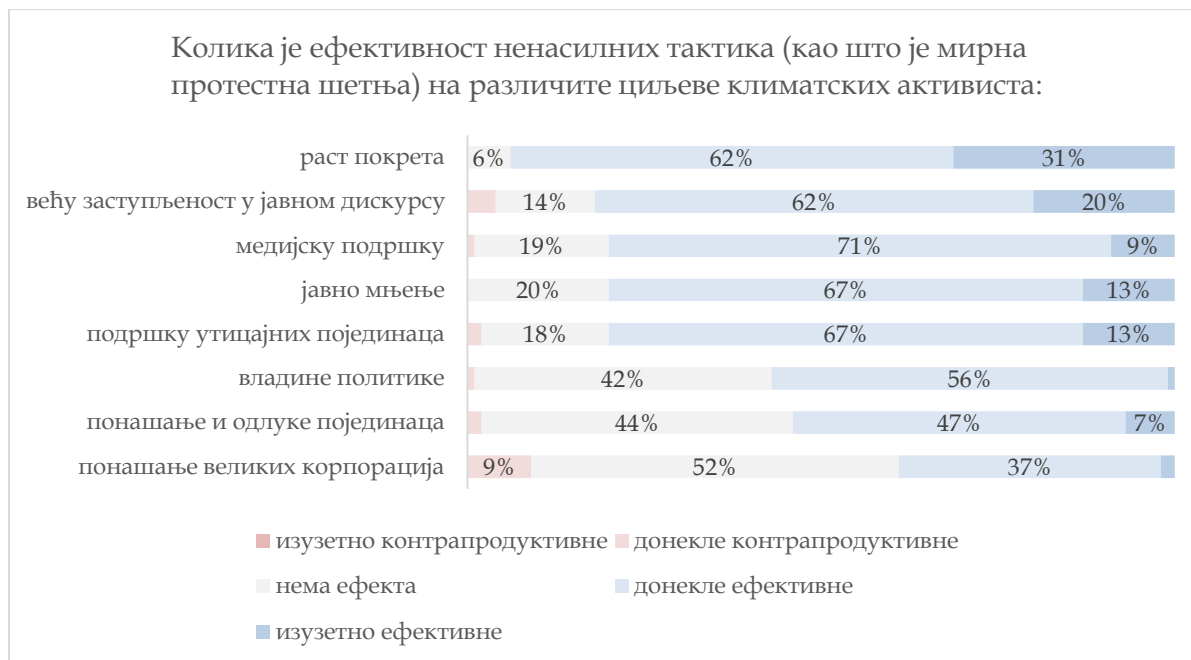
al., 2012), постоји ризик да могу ескалирати у насиље, па чак довести и до фаталних последица. Саобраћајни застој у Берлину блокирао је пут амбулантном возилу које је превозило тешко повређеног бициклисту, што је довело до смрти жртве (Connolly, 2022). Овај случај је узроковао жестоку дебату о климатском активизму у Немачкој, упркос томе што је у белешкама доктора који је пружио помоћ жртви на месту несреће наведено да блокада није имала утицаја на то да ли би она преживела или не. Блокаде могу наићи на разне облике конфронтација од стране учесника у саобраћају. Климатски протести у Панами завршени су трагично када је двоје активиста убијено у пуцњави током блокаде аутопута (Neath, 2023).

Пошто је борба против климатске кризе „колективни напор“, негативне реакције јавности се не смеју занемарити. Студија коју је објавио климатолог Michael E Mann 2022. године показала је да су испитаници, као резултат радикалних демонстрација, мање склони да се придруже еколошким напорима него раније (Aloi, 2024). Apollo Academic Surveys је 2023. године спровео анкету у којој је учествовало 120 академика из области социологије, политичких наука и других релевантних дисциплина. У наставку се налазе неки од резултата ове анкете (видети Табеле 1, 2, 3, 4).

Табела 1: Ефективност различитих тактика (Ozden et al., 2023)

Табела 2: Ефективност ненасилног отпора (Ozden et al., 2023)

Под претпоставком да су све ненасилне и да су сличне у другим аспектима (нпр. броју учесника), најнефективнијим тактикама сматрају се циљање владе (тј. владиних институција које се баве питањима климатских промена) и циљање индустрије фосилних горива (нпр. блокаде нафтних рафинерија), које ефективним сматра 90%, односно 75% испитаника, респективно. Половина испитаника сматра да су тактике које циљају јавност, као што је блокада путева, бар донекле ефективне. Циљање спортских догађаја и уметничких галерија, места која нису повезана са индустријом фосилних горива, 26% испитаника сматра неефективном, а скоро половина бар донекле контрапродуктивном тактиком (видети Табелу 1). Ненасилне тактике, као што су мирне протестне шетње и школски штрајкови, према мишљењу испитаника највише позитивно утичу на раст покрета (90% сматра донекле ефективним), већу заступљеност у јавном дискурсу (82%) и медијима (81%). Више од половине испитаника сматра да немају никакав ефекат на понашање великих корпорација (видети Табелу 2).

Табела 3: Ефективност радикалног отпора (Ozden et al., 2023)

Табела 4: Потенцијалне негативне последице радикализације (Ozden et al., 2023)

Око 87% испитаника сматра да радикалније ненасилне тактике, попут блокаде саобраћаја, ефективно повећавају заступљеност климатских активиста у јавном дискурсу. Око 52% сматра да радикалније тактике утичу на раст покрета, док нешто више од 40% мисли да могу имати позитиван утицај на владине климатске политике и понашање великих корпорација. Међутим, скоро 50% испитаника сматра да делују контрапродуктивно, односно смањују подршку медија и јавног мњења (видети Табелу 3). Резултати анкете приказују да чак 80% верује да насилне тактике, међу којима су вандализам, физички обрачуни и отпор према полицији, имају контраефекат. Под „контраефектом“ се подразумевају негативне последице, као што су смањење подршке или мање шансе за спровођење климатских политика. Под „поларизацијом“ се подразумева раст снажно супротстављених мишљења о некој теми. Око 52% испитаника се донекле слаже да је поларизација климатских промена неизбежна, док 61% верује да она омета напредак климатског

покрета. Већина, односно 83% се не слаже са тврдњом да ненасилни протести могу имати контраефекат (видети Табелу 4).

4.3. Етичке дилеме

Имамо ли моралну дужност да учествујемо у борби против климатских промена? Одговор на ово питање зависи од тога на који начин је та дужност оправдана и колико је захтевна. Такође, поставља се питање да ли су одређени облици климатског активизма морално прихватљиви, с обзиром на све чешће забринутости у погледу њихове ефикасности, инклузивности, демократичности и насилности (Garcia-Gibson, 2023).

Постоји низ етичких принципа који оправдавају дужност бављења климатским активизмом. Принцип добротворности (или добротворства) и принцип ненаношења штете сугеришу да појединци имају одговорност да се ангажују, будући да климатске промене носе катастрофалне ризике, а климатски активизам може спречити значајну штету без великих личних жртава, односно трошкова. Појединачне акције (нпр. смањење емисије гасова) често нису довољне, па је спречавање штете могуће само кроз колективни напор и обезбеђивање да владе испуне своје обавезе у вези са климатским питањима. У случају климатске кризе постоји одговорност оспоравања штетних правних и друштвених норми и система, попут закона о имовини који подржавају економију засновану на фосилним горивима, остављајући многе без значајних алтернатива (Garcia-Gibson, 2023). Принципи правде по Ролсу (Rawls, 1971) у контексту климатских промена се углавном односе на подржавање или стварање праведних институција, заговарајући политике и акције које промовишу климатску правду, као што су лобирање за побољшање регулативе и увођење рестрикција у индустрији и пољопривреди, критиковање законодаваца чији закони подстичу емисију штетних гасова, вршење притиска на владе да потпишу глобалне климатске споразуме, као

и иницирање образовних реформи ради ширења свести о климатским променама (Tan, 2015).

Неки облици климатског активизма могу бити недовољно ефикасни у остваривању циљева, што је етички релевантна брига с обзиром на могуће трошкове које активисти носе. Забринутост због неефикасности постаје нарочито изражена из перспективе појединца. Док неки људи на високим позицијама, као што су политичари, законодавци, новинари или јавне личности, могу имати значајан утицај на климатске циљеве својим утицајем на правне и друштвене норме, већина није у могућности да самостално постигне значајну промену. Ипак, њихови напори могу допринети колективним напорима који, заузврат, могу имати стваран утицај. Пример је допринос вештог правног стручњака активистичким групама током парницења. Међутим, многи немају ту могућност, па један више демонстрант у климатском протесту или један додатни глас за зелену странку, на пример, обично не утичу на исход протеста или резултате избора (Nefsky, 2019). Постоје два кључна става на бригу због неефикасности. Први тврди да би појединци требало да се ангажују како би пружили отпор штетним структурама, допринели колективним напорима, показали људске врлине и емпатију према жртвама климатских промена, чак и ако њихови поступци немају директан утицај ублажавања климатске кризе. Други став сугерише да сваки активиста може допринети значајној промени, наглашавајући важност пристрасности потврђивања, потенцијала да се мобилишу други и кумулативне природе активизма, где свака акција доприноси већем помаку (Garcia-Gibson, 2023; Nefsky, 2019).

Инклузивност неких климатских покрета је неретко предмет критика. Критиковани су због својих састава, које чине углавном белци, најчешће средње и више класе, због практиковања превише скувих или за многе непривлачних тактика, као што су масовна хапшења због грађанске непослушности, али и због

усвајања наратива који занемарује или умањује чињеницу да климатске промене несразмерно штете социјално и економски угроженим групама. Extinction Rebellion био је главна мета ових критика, а постоје докази који указују на то да су састав покрета, његове активности и наративи заиста одвратили припаднике етничких мањина и радничке класе широм Велике Британије. Као одговор, покрет је прилагодио свој наратив и праксе (Garcia-Gibson, 2023; Hayes & Doherty, 2019).

Насилнији облици климатског активизма, као што су протести и директне акције, имају веома сложену везу са демократијом. Климатске протесте је много лакше приметити од директних акција. FFF и XR привлаче највише медијске пажње и експлицитно имају за циљ да утичу на законодавне и извршне одлуке, али и да промене друштвене норме у вези са потрошњом и слободним временом. Постоје покрети који препознају важност протеста, али заговарају и директне акције, попут блокада и уништавања рафинерија, нафтовода и електрана (нпр. Shut it Down, The Valve Turners, 350 New Hampshire, #NoCoalNoGas, Folk mot Fossilgas), саботаже возила која испуштају велике количине штетних гасова или ометања аукција за закуп нафте или гаса (Garcia-Gibson, 2023; Malm, 2021). Чувени пример је Tim deChristopher који је 2008. прекинуо аукцију нафте и гаса у Јути тако што је надмашио понуде компанија за фосилна горива (за казну је одслужио 21 месец у затвору) (Maffly, 2013). Овакве акције имају за циљ директно заустављање штетних емисија, насупрот приступима који се фокусирају на промене друштвених норми. Активисти XR-а илегално блокирају саобраћајнице, док деца FFF-а штрајковима крше законе о основном образовању. Одговор на забринутост у вези са недемократском природом оваквих илегалних протеста, али и директних акција, је да грађанска непослушност може бити у складу са демократским идеалима, ако се схвати као апел на јавну расправу (Garcia-Gibson, 2023). Роџер Халам, један од оснивача XR-а, брани блокаде саобраћајница тврдњом да оне „импонују неопходне економске трошкове који доводе власт за преговарачки сто“ (Hallam, 2019). Директне акције представљају покушаје да се наметну одлуке без, или без обзира

на мишљење јавности да ли су те одлуке пожељне или не. Пример је покушај две активисткиње да зауставе изградњу Dakota Access нафтовода топљењем вентила на цевима и уништавањем грађевинске опреме између 2016. и 2017. године (Shipleу, 2021). Они који бране овакве поступке наглашавају хитност ублажавања климатске кризе, као и да су климатске политике недемократске јер често фаворизују корпоративне интересе. С обзиром на кратак временски оквир за избегавање катастрофалних последица, сматра се да су протести и демократски процеси преспори да би на време одговорили на ванредну ситуацију, па се директна акција издваја као најефикаснији облик климатског активизма (García-Gibson, 2023; Jensen et al., 2011).

5. Закључак

Климатске промене и глобално загревање представљају критична питања данашњице. Успех глобалног климатског покрета у препознавању и допринос решавању ових критичних питања су од суштинског значаја за смањење последица климатске кризе.

Климатски покрети могу имати различите облике. Иако је скоро свака врста активизма показала одређене резултате у напорима да се климатске промене ублаже, до сада највећи ефекат на ширење утицаја покрета имао је „Школски штрајк за климу“, који је иницирала шведска тинејџерка Грета Тунберг. Климатски штрајкови попут овог су успели да привуку милионе људи широм света. Истраживања су показала да је главни мотив климатског активизма осећај незадовољства због недостатка политичког деловања, нарочито међу младим активистима.

Неколико климатских покрета прибегло је радикалним стратегијама као што су вандализам над светски познатим уметничким делима и блокаде и ометање саобраћаја. Циљ је углавном жеља за медијском пажњом и ширење свести о еколошким проблемима, а граница између активизма и екстремизма може бити веома танка. Ипак, радикализација често доводи до контраефеката и негативних последица. Мерење успеха климатских покрета је комплексно, јер су захтеви често апстрактни и тешко оствариви. Док су активисти успешно подигли свест и ставили климатске промене на политички дневни ред, коначане последице њиховог деловања још увек нису видљиве.

Поставља се питање да ли су одређени облици климатског активизма морално прихватљиви. Низ етичких принципа оправдава дужност ангажовања, али неефикасност, инклузивност и недемократичност неких климатских покрета, као и насилност климатских „екстремиста“ забрињавају јавност и одвраћају потенцијалне активисте.

Литература

- Aloi, G. (2024, February 6). After 38 attacks on art, climate protesters have fallen into big oil's trap - it's time to change tack. *The Guardian*.
<https://www.theguardian.com/artanddesign/2024/feb/06/after-38-attacks-on-art-climate-protesters-have-fallen-into-big-oils-trap-its-time-to-change-tack>
- Angeleti, G. (2022, October 21). Getty oil fortune heiress helped fund climate activists who have targeted artworks and museums. *The Art Newspaper*.
<https://www.theartnewspaper.com/2022/10/21/getty-oil-heiress-funds-climatecrisis-activism-just-stop-oil>
- Barbarà, L., & Galea, C. (2024, March 12). 4 ways geopolitical tensions are increasing carbon emissions. *World Economic Forum*. <https://www.weforum.org/stories/2024/03/geopolitics-carbon-emissions-ukraine-red-sea/>
- Barnum, T. C., & Logan, M. K. (2023). Radicalized environmental extremism and situational decision making. *Journal of Research in Crime and Delinquency, Online First*.
<https://doi.org/10.1177/00224278231152439>
- Brechin, S. R., & Fenner, W. H. (2017). Karl Polanyi's environmental sociology: a primer. *Environmental Sociology*, 3(4), 404–413. <https://doi.org/10.1080/23251042.2017.1355723>
- Büchs, M., Saunders, C., Wallbridge, R., Smith, G., & Bardsley, N. (2015). Identifying and explaining framing strategies of low carbon lifestyle movement organisations. *Global Environmental Change*, 35, 307–315. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2015.09.009>
- Buzogány, A., & Scherhauser, P. (2022). Framing different energy futures? Comparing Fridays for Future and Extinction Rebellion in Germany. *Futures*, 137.
<https://doi.org/10.1016/j.futures.2022.102904>
- Capstick, S., Thierry, A., Cox, E., Berglund, O., Westlake, S., & Steinberger, J. K. (2022). Civil disobedience by scientists helps press for urgent climate action. *Nature Climate Change*, 12.
<https://doi.org/10.1038/s41558-022-01461-y>
- Carson, J. V., LaFree, G., & Dugan, L. (2012). Terrorist and non-terrorist criminal attacks by radical environmental and animal rights groups in the United States, 1970–2007. *Terrorism and Political Violence*, 24(2), 295–319. <https://doi.org/10.1080/09546553.2011.639416>
- Cassegård, C., Thörn, H., Soneryd, L., & Wettergren, Å. (Eds.). (2017). *Climate action in a globalizing world*. Routledge.
- Connolly, K. (2022, November 10). Death of cyclist in Berlin provokes debate over road protests. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2022/nov/10/death-of-cyclist-in-berlin-provokes-debate-over-road-protests>
- Cook, J., Oreskes, N., Doran, P. T., Anderegg, W. R., Verheggen, B., Maibach, E. W., ... Green, S. A.

- (2016). Consensus on consensus: A synthesis of consensus estimates on human-caused global warming. *Environmental Research Letters*, 11(4). <https://doi.org/10.1088/1748-9326/11/4/048002>
- de Moor, J. (2021). Postapocalyptic narratives in climate activism: Their place and impact in five European cities. *Environmental Politics*, 31(6), 927–948. <https://doi.org/10.1080/09644016.2021.1959123>
- de Moor, J., Uba, K., Wahlström, M., Wennerhag, M., & De Vydt, M. (2020). Protest for a future II: Composition, mobilization and motives of the participants in Fridays for Future climate protests on 20–27 September, 2019, in 19 cities around the world. <https://doi.org/10.17605/OSF.IO/ASRUW>
- della Porta, D., & Portos, M. (2021). Rich kids of Europe? Social basis and strategic choices in the climate activism of Fridays for Future. *Italian Political Science Review/Rivista Italiana Di Scienza Politica*, 53(1), 24–49. <https://doi.org/10.1017/ipo.2021.54>
- Dow, J. M. (2018). Environmental civil disobedience. In D. Boonin (Ed.), *The Palgrave handbook of philosophy and public policy* (pp. 795–807). Palgrave Macmillan.
- Etchanchu, H., De Bakker, F. G., & Delmestri, G. (2021). Social movement organizations agency for sustainable organizing. *Research handbook of sustainability agency*. Edward Elgar Publishing.
- Evensen, D. (2019). The rhetorical limitations of the #FridaysForFuture movement. *Nature Climate Change*, 9(6), 428–430. <https://doi.org/10.1038/s41558-019-0481-1>
- Feldman, H. (2021). Motivators of participation and non-participation in youth environmental protests. *Frontiers in Political Science*, 3. <https://doi.org/10.3389/fpos.2021.662687>
- Fisher, D. R. (2019). The broader importance of #FridaysForFuture. *Nature Climate Change*, 9(6), 430–431. <https://doi.org/10.1038/s41558-019-0484-y>
- Fisher, D. R., & Nasrin, S. (2021). Climate activism and its effects. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 12(1). <https://doi.org/10.1002/wcc.683>
- Fisher, S. R. (2016). Life trajectories of youth committing to climate activism. *Environmental Education Research*, 22, 229–247. <https://doi.org/10.1080/13504622.2015.1007337>
- Garcia-Gibson, F. (2023). The ethics of climate activism. *WIREs Climate Change*, 14(4), e831. <https://doi.org/10.1002/wcc.831>
- Gessen, M. (2018, October 2). Greta Thunberg, the fifteen-year-old climate activist who is demanding a new kind of politics. *The New Yorker*. <https://www.newyorker.com/news/our-columnists/the-fifteen-year-old-climate-activist-who-is-demanding-a-new-kind-of-politics>
- Grieshaber, K. (2023, December 12). Climate protesters try to bring Berlin traffic to a halt. *AP*. <https://apnews.com/article/germany-climate-protests-berlinroad-blocks-a922cb5e0f317dc0c470f4a579da43d6>

- Hadden, J. (2015). *Networks in contention: The divisive politics of climate change*. Cambridge University Press.
- Hallam, R. (2019). *Common sense for the 21st century: Only nonviolent Rebellion can now stop climate breakdown and social collapse*. Chelsea Green Publishing.
- Harvey, F. (2015, December 13). Paris climate change agreement: The world's greatest diplomatic success. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/environment/2015/dec/13/paris-climate-deal-cop-diplomacy-developing-united-nations>
- Hayes, G., & Doherty, B. (2019). What now for extinction Rebellion? *Political Quarterly Blog*. <https://politicalquarterly.org.uk/blog/what-now-for-extinction-rebellion/>
- Hayes, S., & O'Neill, S. (2021). The Greta effect: Visualising climate protest in UK media and the Getty images collections. *Global Environmental Change*, 71, Article 102392. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2021.102392>
- Hellberg, A. (2018, August 27). *Greta Thunberg* [Photograph]. Wikimedia Commons. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Greta_Thunberg_4.jpg
- Intergovernmental Panel on Climate Change. (2014). In O. Edenhofer (Ed.), *Climate change 2014: Mitigation of climate change: Working group III contribution to the fifth assessment report of the intergovernmental panel on climate change*. Cambridge University Press.
- Jensen, D., McBay, A., & Keith, L. (2011). *Deep green resistance: Strategy to save the planet*. Seven Stories Press.
- Jones, S. (2022, October 23). Climate activists throw mashed potatoes at Monet work in Germany. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/environment/2022/oct/23/climate-activists-mashed-potato-monet-potsdam-germany>
- Jovanović, S. (2019, April 4). Protesti đaka protiv klimatskih promena od petka 5. aprila i u Srbiji. *Balkan Green Energy News*. <https://balkangreenenergynews.com/rs/protesti-daka-protiv-klimatskih-promena-od-petka-5-aprila-i-u-srbiji/>
- Jovanović, S. (2019, April 8). Klimatski protest "Petkom za budućnost" po prvi put održan u Srbiji. *Balkan Green Energy News*. <https://balkangreenenergynews.com/rs/klimatski-protest-petkom-za-buducnost-po-prvi-put-odrzan-u-srbiji/>
- Kalt, T. (2021). Jobs vs. climate justice? Contentious narratives of labor and climate movements in the coal transition in Germany. *Environmental Politics*, 30(7), 1135–1154. <https://doi.org/10.1080/09644016.2021.1892979>
- Kenis, A. (2021). Clashing tactics, clashing generations: The politics of the school strikes for climate in Belgium. *Politics and Governance*, 9, 135–145. <https://doi.org/10.17645/pag.v9i2.3869>
- King, M. D. (2015). The weaponization of water in Syria and Iraq. *The Washington Quarterly*, 38(4), 153-169. <https://doi.org/10.1080/0163660X.2015.1125835>

- Law, T. (2019, December 30). Greta Thunberg: 'I wouldn't have wasted my time' talking to President Trump. *TIME*. <https://time.com/5756873/greta-thunberg-president-trump/>
- Lee, M.-D. P., & Lounsbury, M. (2011). Domesticating radical rant and rage: An exploration of the consequences of environmental shareholder resolutions on corporate environmental performance. *Business & Society*, 50(1), 155–188. <https://doi.org/10.1177/0007650310394640>
- Macklin, G. (2022). The extreme right, climate change and terrorism. *Terrorism and Political Violence*, 34(5), 979–996. <https://doi.org/10.1080/09546553.2022.2069928>
- Maffly, B. (2013, April 17). Activist Tim DeChristopher to be freed after 21 months in custody. *Salt Lake Tribune*. <https://archive.sltrib.com/article.php?id=56159854&itype=CMSID>
- Maher, J. A. (2021, March 26). *Fridays for future: A look into a climate change movement*. <https://storymaps.arcgis.com/stories/3947ec5373864c6ea361190220f0e27c>
- Malm, A. (2021). *How to blow up a pipeline*. Verso Books.
- Marquardt, J. (2020). Fridays for Future's disruptive potential: An inconvenient youth between moderate and radical ideas. *Frontiers in Communication*, 5, 48. <https://doi.org/10.3389/fcomm.2020.00048>
- Martiskainen, M., Axon, S., Sovacool, B., Sareen, S., Furszyfer Del Rio, D., Axon, K., et al. (2020). Contextualizing climate justice activism: Knowledge, emotions, motivations, and actions among climate strikers in six cities. *Global Environmental Change*, 65. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2020.102180>
- Matthews, K. (2020). Social movements and the (mis)use of research: Extinction Rebellion and the 3.5% Rule. *Interface: A Journal for and About Social Movements*, 12(1), 591–615.
- McCrystall, M. R., Stroeve, J., Serreze, M., Forbes, B. C., & Screen, J. A. (2021). New climate models reveal faster and larger increases in Arctic precipitation than previously projected. *Nature Communications*, 12(1). <https://doi.org/10.1038/s41467-021-27031-y>
- Neath, A. (2023, November 11). *Elderly lawyer shoots dead two climate protesters blocking highway*. Independent. <https://www.independent.co.uk/news/world/americas/lawyer-shoots-two-protestors-panama-b2445820.html>
- Nefsky, J. (2019). Collective harm and the inefficacy problem. *Philosophy Compass*, 14(4), e12587. <https://doi.org/10.1111/phc3.12587>
- Office of the Director of National Intelligence. (2014). *The National Intelligence Strategy of the United States of America: 2014 report*. United States. https://www.dni.gov/files/documents/2014_NIS_Publication.pdf
- Olesen, T. (2022). Greta Thunberg's iconicity: Performance and co-performance in the social media ecology. *New Media & Society*, 24(6), 1325–1342. <https://doi.org/10.1177/1461444820975416>

- Orazani, N., Tabri, N., Wohl, M. J. A., & Leidner, B. (2021). Social movement strategy (nonviolent vs. violent) and the garnering of third-party support: A meta-analysis. *European Journal of Social Psychology*, 51(4-5), 645-658. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2722>
- Ozden, J., Rogers, C., & Wouters, R. (2023). *Expert survey on social movements and protest*. Apollo Academic Surveys. <https://www.apollosurveys.org/social-change-and-protests/>
- Pickard, S., Bowman, B., & Arya, D. (2020). "We are radical in our kindness": The political socialisation, motivations, demands and protest actions of young environmental activists in Britain. *Youth & Globalization*, 2, 251-280. <https://doi.org/10.1163/25895745-02020007>
- Rawls, J. (1971). *A theory of justice*. Belknap Press.
- Rosane, D. (2019, September 30). 7.6 million join week of global climate strikes. *EcoWatch*. <https://www.ecowatch.com/global-climate-strikes-week-2640790405.html>
- Rose, S. (2019, April 16). *How the symbol for extinction became this generation's peace sign*. The Guardian. <https://www.theguardian.com/artanddesign/shortcuts/2019/apr/16/how-the-symbol-for-extinction-became-this-generations-peace-sign>
- Rucht, D., & Sommer, M. (2019). Fridays for future. Vom Phänomen Greta Thunberg, medialer Verkürzung und geschickter Mobilisierung: Zwischenbilanz eines Höhenflugs. *Internationale Politik*, 74(4), 121-125.
- Ruser, A. (2020). Radikale Konformität und konforme Radikalität? *Fridays for Future und Ende Gelände*. *Forschungsjournal Soziale Bewegungen*, 33(4), 801-814. <https://doi.org/10.1515/fjsb-2020-0071>
- Scheuerman, W. E. (2022). Political disobedience and the climate emergency. *Philosophy & Social Criticism*, 48(6), 791-812.
- Shiple, J. (2021). 'You strike a match': Why two women sacrificed everything to stop the Dakota Access Pipeline. *Rolling Stone*, 26. <https://grist.org/protest/dakota-access-pipeline-activists-property-destruction/>
- Shuman, E., Saguy, T., Van Zomeren, M., & Halperin, E. (2021). Disrupting the system constructively: Testing the effectiveness of nonnormative nonviolent collective action. *Journal of Personality and Social Psychology*, 121, 819-841. <https://doi.org/10.1037/pspi0000333>
- Simpson, B., Willer, R., & Feinberg, M. (2022). Radical flanks of social movements can increase support for moderate factions. *PNAS Nexus*, 1(3). <https://doi.org/10.1093/pnasnexus/pgac110>
- Slaven, M., & Heydon, J. (2020). Crisis, deliberation, and Extinction Rebellion. *Critical Studies on Security*, 8(1), 59-62. <https://doi.org/10.1080/21624887.2020.1735831>
- Sommer, M., Rucht, D., Haunss, S., & Zajak, S. (2019). *Fridays for future: Profil, Entstehung und Perspektiven der Protestbewegung in Deutschland*. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.32374.96327>

- Sorce, G., & Dumitrica, D. (2021). #fighteverycrisis: Pandemic shifts in Fridays for Future's protest communication frames. *Environmental Communication*, 17(3), 263–275.
<https://doi.org/10.1080/17524032.2021.1948435>
- Soßdorf, A., & Burgi, V. (2022). "Listen to the science!" – The role of scientific knowledge for the Fridays for Future movement. *Frontiers in Communication*, 7.
<https://doi.org/10.3389/fcomm.2022.983929>
- Strozier, C. B., & Berkell, K. A. (2014, November 29). How climate change helped ISIS. *HuffPost*.
https://www.huffpost.com/entry/how-climate-change-helped_b_5903170
- Tan, K.-C. (2015). Individual duties of climate justice under non-ideal conditions. In J. Moss (Ed.), *Climate Change and Justice* (pp. 129–147). Cambridge University Press.
- Tramel, S. (2016). The road through Paris: Climate change, carbon, and the political dynamics of convergence. *Globalizations*, 13(6), 960–969. <https://doi.org/10.1080/14747731.2016.1173376>
- Uba, K., Lavizzari, A., & Portos, M. (2022). Experience of economic hardship and right-wing political orientation hinder climate concern among European young people. *Journal of Contemporary European Studies*. 31(3), 835–856. <https://doi.org/10.1080/14782804.2022.2061433>
- Ünal, H., Adelman, L., & Leidner, B. (2022). The sword or the plowshare: Conflict and third-party groups' reaction to violent versus nonviolent resistance. *Journal of Social Issues*. 80, 389–408.
<https://doi.org/10.1111/josi.12522>
- Vo, T. P. T., Ngo, H. H., Guo, W., Turney, C., Liu, Y., Nguyen, D. D., ... Varjani, S. (2023). Influence of the COVID-19 pandemic on climate change summit negotiations from the climate governance perspective. *Science of the Total Environment*, 878.
<https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2023.162936>
- Wahlström, M., Kocyba, P., de Vydt, M., & de Moor, J. (Eds.). (2019). *Protest for a future: Composition, mobilization and motives of the participants in Fridays For Future climate protests on 15 March 2019 in 13 European cities*. Göteborg University. <https://gup.ub.gu.se/publication/283193>
- Work, C. (2019). Climate change and conflict: Global insecurity and the road less traveled. *Geoforum*, 102, 222–225. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2018.11.004>
- Wynes, S., Nicholas, K. A., Zhao, J., & Donner, S. D. (2018). Measuring what works: Quantifying greenhouse gas emission reductions of behavioural interventions to reduce driving, meat consumption, and household energy use. *Environmental Research Letters*, 13(11).
<https://doi.org/10.1088/1748-9326/aae5d7>

ИЗЈАВА О АКАДЕМСКОЈ ЧЕСТИТОСТИ

Изјављујем да сам у приложеном раду поштовао/ла сва правила о академској честитости.

Овај писани рад резултат је искључиво мог личног рада, темељи се на мојим истражиањима и ослања се на наведену литературу.

У Београду, дана _____ године.

Потпис студента:
